

УДК 165.63:316.354.4

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2020.29.4>

ДИАЛОГ ЯК ІСТОРИЧНИЙ І ЛОГІЧНИЙ ПОЧАТОК ФІЛОСОФІЇ

Олександр Гавва

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
факультет соціології і права, кафедра філософії
пр. Перемоги, 37, 03056, м. Київ, Україна*

Статтю присвячено проблемі зародження філософії як форми суспільної свідомості в контексті взаємозв'язку моделей комунікації та матеріальних основ життя суспільства на прикладі стародавньої Греції. Обґрунтовується необхідність діалогу як способу продукування філософських ідей та як основоположної моделі філософської комунікації. Виходячи з принципу збігу логічного та історичного в теорії розвитку, дослідження розвиває думку про те, що будь-який плідний філософський осередок неодмінно базується на діалозі як на наріжній для філософії моделі комунікації.

Дослідження зробило спробу розглянути ключові обставини, за яких філософія формувалася як форма суспільної свідомості в давньогрецькому суспільстві, під кутом зору зміни моделі комунікації. Автор посилається на свідчення, які дав давньогрецький історик філософії Діоген Лаєртський, а також на праці українських та іноземних філософів, таких як Дж. Реале та Д. Антісері, Ж.-П. Вернан, М. Петров, Е. Ільєнков, В. Босенко. У статті підкреслено, що найважливішим принципом філософії є діалог, який у свою чергу є конфліктом і боротьбою думок. Дослідження виходить із того, що філософія історично починається з вирішення суперечностей суспільного розвитку, і робила це протягом усієї своєї історії, представляючи результати свого прогресу в розвитку логіки. Свідоме використання розробленої логіки виявляється необхідною умовою не лише для розвитку власне філософського знання, але й для конструктивного соціального діалогу в сучасних реаліях. Вироблення адекватного способу мислення набуває особливої актуальності в епоху загострення суперечностей глобального суспільного розвитку, коли сам характер проблем, з якими стикається суспільство, потребує свідомої мобілізації всіх творчих суспільних сил.

Подальші розвідки в цій галузі залишаються перспективними в контексті досліджень конкретних історичних моделей філософської комунікації, що в різні часи набували різного вигляду, як-от філософські школи й академії, гуртки, салони, клуби, різноманітні ком'юніті тощо. У наш час вони все частіше утворюються в умовах цифрового мережевого зв'язку з використанням новітніх комунікаційних технологій у реаліях глобального спілкування та мультикультуралізму.

Ключові слова: діалог, модель комунікації, філософський клуб, логос, поліс, давньогрецька філософія.

Проблема відшукання витоків філософії хвилює дослідників чи не від самого початку її виникнення. Перші дослідження даної тематики знаходимо вже у Діогена Лаєртського, який стверджував, що вся давньогрецька філософія виходила із двох шкіл – мілетської та італійської, і примітно, що навіть у II-III ст. відомий історик філософії усвідомлював, що філософія є саме колективним продуктом, а не витвором розуму окремих мислителів [1, с. 58]. Відтоді у всіх крупних філософів класичної доби ми знаходимо думки щодо «фундаменту» філософії, як його іменував, зокрема, Фейєрбах услід за Декартом, полемізуючи з ним, тим не менш, щодо того, чи є філософія необхідністю чи свободою, базується вона на сумніві чи на догматі [2, с. 138]. Так чи інакше, вже в самій постановці цього питання очевидна його діалогічність як зовнішня (суперечність між поглядами Фейєрбаха

і Декарта, хід і результати якої також є наповненням філософії), так і внутрішня (і сумніви, і догмати є моментами мислення, що взаємозумовлюють один одного). Гегель, викладаючи своє бачення історії філософії (наприклад, у малій «Науці логіки»), доводив, що принципом і початком філософії є роздум, міркування [3, с. 91], яке здійснює «живий дух» [3, с. 99], тобто здійснює людство. Водночас умовивід як необхідний етап роздумів [3, с. 406] сам є єдністю поняття і судження в протиріччі [3, с. 365]. Тобто відповідь на питання про те, яким саме чином у філософії з'являються поняття і судження, містить у собі сам дух, який є об'єктивним і суб'єктивним. Суперечність наповнює дух на всіх стадіях його сходження, і тут у першому розгляді неважливо, чи виникає вона в окремому індивіді, чи між індивідами – це все рівно протиріччя, боротьба думок, а плідна боротьба думок – це і є діалог.

Пізніше у філософії сформувався навіть окремий напрям – комунікативна філософія, що продовжила традиції герменевтично-прагматично-лінгвістично-семіотичного повороту в післягегелевській філософії. Розробники комунікативної філософії (К.-О. Апель, Ю. Габермас та ін.) досліджували комунікацію як парадигму філософствування взагалі, й закладений ними напрям зараз відкриває нові перспективи, адже відшукання консенсусу стало чи не найголовнішим викликом для теперішнього глобального світу. Проблема налагодження плідного діалогу має пряме практичне значення, і її теоретичні підвалини розробляються сьогодні дуже різноманітно.

У сучасній українській філософській думці проблеми діалогу, комунікації, інтерсуб'єктивності досліджуються в працях А. Єрмоленка, М. Поповича, В. Малахова, Г. Ковадло, а також А. Лоя, Л. Ситніченко, О. Ведрова, І. Муратової та інших. Особливо важливими є тут пошуки в царині публічного діалогу як аргументативного дискурсу, пов'язані із сучасними вимогами до широкого залучення громадськості до вирішення задач суспільного співжиття. З огляду на це автор вбачає за потрібне звернутися в цій роботі до головних аспектів виникнення філософії у Давній Греції, де філософія як культура діалогу та спільного виробництва рішень поставала невідривно від соціально-економічних перетворень і демократизації суспільства, припускаючи також, що вихід із проблеми знаходиться там же, де і вхід до неї.

Отже, як було сказано, шляхів до розв'язання проблеми зародження філософії надзвичайно багато. Нас же – відповідно до теми нашого дослідження – цікавить у цій проблемі радше виявлення тих специфічних моделей комунікації, що уможливають філософію як форму суспільної свідомості. Кажучи мовою Гегеля, дух у своєму поступі відкриває для себе потребу «мислити мислення», і з цього власне і бере початок філософія як спосіб такого мислення. Хоча ця відповідь на питання є дуже абстрактною, вона одразу наводить на плідне для нас питання про те, як саме дух віднаходить для себе цю потребу, та яким чином він її задовольняє.

Питання в такій постановці є плідним вже тому, що відповідати на нього необхідно, виходячи з того засновку, що у філософії не може бути якийсь свій окремий «дух», тобто що форми філософської комунікації не утворилися якось окремо від суспільних відносин у цілому, які у свою чергу є відносинами суспільного виробництва. Так, той же Гегель у вступі до «Історії філософії» зазначає: філософія виникає лише за умови, що «мислення має існувати для себе, отримати існування у своїй свободі, відірватися від природного і вийти зі свідомої заглибленості; вона повинна, як вільна, увійти в себе і таким чином досягти свідомості свободи» [4, с. 143]. «З практичного боку з цим пов'язаний розквіт дійсної політичної свободи; остання з'являється лише там, де самостійний індивідуум, як індивідуум, знає себе всезагальним і суттєвим, де він володіє нескінченною цінністю, або, інакше кажучи, там, де суб'єкт досяг свідомості особистості і, отже, хоче без подальшого бути визнаним самим по собі» <...> «Внаслідок цього спільного зв'язку політичної сво-

боди зі свободою думки філософія виступає в історії лише там і остільки, де й оскільки утворюється вільний державний лад» [4, с. 144]. Оскільки «мислити означає взагалі втілити дещо у форму всезагальності», для філософствування необхідний такий індивід, що вже перебуватиме в опосередкованому відношенні до цього «дещо», так що індивіду потрібно буде відновлювати цю цілісність світу у своєму мисленні, в якій індивід хоча і так фактично перебуває, але тепер у позиції суб'єкта стосовно предмета. За Гегелем, такий індивід, держава і свобода постають спершу лише в Давній Греції.

З матеріалістичної точки зору питання можна поставити так: які саме зміни в соціальному бутті людини призвели до того, що філософія взагалі змогла виділитися, вичленилася у суспільній свідомості у свою власну форму? І, звідси – як саме людьми твориться ця форма свідомості, в якій суспільні відносини виробництва вони вступають, щоб можна було сказати, що люди «роблять філософію»?

Вже Гегель вказує на те, що для цього необхідно, аби виник специфічний вільний державний устрій; далі й разом – відповідного рівня розвитку сім'я та відносини приватної власності, тобто особливим способом влаштований розподіл праці, якого не було до того. Власне приватна власність і розподіл праці – це є повні синоніми, з тією лише різницею, що в першому випадку йдеться про суспільні відносини, які складаються щодо виробленого продукту, а в другому – щодо самого процесу виробництва. Отже, був необхідний чіткий і зафіксований розподіл праці на фізичну та розумову, аби мислення про спосіб мислення могло утворити собою предмет теоретичних пошуків.

Як пише Михайло Петров, у тому, що склалося таке характерне для класичної Греції становище, коли «один розумно рухає, залишаючись нерухомим, інший розумно рухається, залишаючись нерозумним» [5, с. 169] (що і є у свою чергу розподілом праці на розумову та фізичну, а також складником відносин між рабом і паном, які не виключали свободи в грецькому суспільстві, а саме робили її можливою), велику роль зіграло передове мореплавання з його жорстким розподілом праці на керівну та керовану, «рушійну» та «рухому». «Багатovesельний корабель із досить значною озброєною командою забезпечував незаперечний авторитет центральної влади, цілісність розкиданої по островам соціальності, надійне функціонування внутрішніх комунікацій», і водночас – «багатovesельний корабель є, по суті справи, плаваючий острів, який можна порівняти за силою з природним островом або ділянкою узбережжя. Античність прекрасно розуміла цю силову особливість корабля» <...> [5, с. 164] «Як не менш потужне знаряддя в руках антисоціальних елементів, піратів, він розкладає традиційну соціальність, відчужуючи на свою користь зростаючу частку товару, що за традиційною нормою призначається зовсім для інших цілей: для збереження державності і для розвитку через множення професій, у тому числі й управлінських» [5, с. 165]. Кінець кінцем, кожен громадянин античного суспільства тепер вимушений вчитися бути кваліфікованим воїном (ким він раніше опинявся лише за обставинами, а не перед обличчям постійних вимог нових реалій життя), аби протидіяти піратам (чи самому ставати піратом), і в цьому Петров убачає визначну роль такого корабля як «учителя філософії». Ця «палубна ситуація», де неодмінно є «капітанський місток», і де «діло» завжди спрямовується чийось «словом», на думку Петрова, зіграла видатну роль у подальшому розвитку полісу як форми суспільного устрою. Слово стає законом самого діла, а разом вони становлять логос: суть усіх проявів життя давнього грека класичної доби, в тому числі такого прояву, як філософія, адже логос є і відображенням, і втіленням, і змістом всезагальних законів (і законів мислення також). Водночас кожен грек є вільним тією мірою і так, якою і як він живе в цьому логосі як у просторі власної необхідності – свободи, тобто рухається відповідно до своєї природи, «логіки» як складової частини логосу.

Жан-П'єр Вернан у відомій роботі «Походження давньогрецької думки» прямо вказує на зв'язок між соціальними та економічними зрушеннями в тогочасній Греції та виникненням філософії як форми мислення, відповідної до полісу – мілетської школи «фізики»: «Основна мудрість (sōfia) грецьких мислителів полягала в міркуваннях із приводу політики та моралі. Вони прагнули визначити основи нового людського світопорядку, який замінив би владу монарха або знаті писаним законом, обов'язковим для всіх. У результаті місто набуло форми колоподібного і маючого центр космосу: кожен громадянин, що є подібним до всіх інших, підкоряючись і пануючи, повинен був хронологічно послідовно займати і залишати всі симетричні положення, що складають громадський простір. Саме цей образ соціального космосу, регульованого рівним для всіх законом (isonomia), на світанку філософії ранні грецькі мислителі перенесли на фізичний всесвіт» [6, с. 15–16]. Там же Вернан відзначає і те, що цей новий порядок життя і думки вимагав відповідної свободи громадян, «звеличення» слова до інструменту вільної дискусії та діалогу, критики та боротьби точок зору, примату закону над традицією. Продуктується саме той вільний для філософії індивід, про якого говорив Гегель: вільний у тому, що він був громадянином, а не рабом (тобто вільний економічно) і вільний до рівноцінної з іншими участі в громадському житті (вільний політично). При цьому, зауважимо вслід за Д. Антісері та Дж. Реале, що «виникнення» філософії саме у віддаленому Мілеті теж було характерним: «філософія народилася не в метрополії, а в колонії (на сході Малої Азії, в Мілеті), потім відразу ж у західній частині південної Італії, і лише потім – у Греції. Спочатку на віддалі від центру процвітаючі колонії створювали вільні інститути, які досягли пізніше небувалого зростання в Афінах. Так столиця грецької філософії стала і столицею грецької свободи» [7, с. 10–11].

У розвитку Давньої Греції як морської торгової держави, її активних зносинах із іншими державами та культурами слід вбачати реальний поштовх до зародження філософії. Саме таке міжкультурне спілкування похитнуло грецькі традиційно-міфологічні уявлення про світобудову. «Що стосується генези філософії в Стародавній Греції, то вона формується в той період (VI ст. до н.е.), коли колишні традиційно-міфологічні уявлення античного суспільства виявляють свою недостатність, перестають виконувати свою світоглядну функцію». <...> «Коли і чому такий сумнів стає можливим? Мабуть, тоді, коли в суспільному житті й у суспільній свідомості виникають серйозні протиріччя і конфлікти, які не піддаються вирішенню за допомогою традиційних переконань і вірувань, пов'язаних із грецькою міфологією. Тут і з'являється потреба розрізнення того, що загальноприйнято (думка), і того, що істинно насправді (знання). Це розрізнення народжується разом із філософією, і не дивно, що філософія від самого початку виступає як критика звичаю, звичаєвого права, буденної свідомості, традиційних норм моральності і традиційних цінностей» [8, с. 8–9]. Відомо, що сама ця «критика звичаю» стала можливою в давньогрецькому суспільстві не «зсередини», а «зовні», коли давньогрецька культура зіштовхнулася з традиціями, міфологією інших культур, через що потрібно було виробити новий спосіб взаємодії з ними, їхнього осмислення, включення їхнього досвіду у свій і, таким чином, також і протидії цьому досвідові. Відбувається запаморочливо діалектична річ: філософія водночас є явним кроком уперед у суспільному розвитку, але водночас її характер видається регресивним, «охранительським»: його суть полягає у збереженні грецького світу в нових реаліях, а не у руйнуванні його. Втім, для наукової діалектики цей момент є не «запаморочливим», а просто звичайним, адже їй давно відомо, що регрес – це теж розвиток [9, с. 112].

Наша думка полягає в тому, що філософія Давньої Греції містить у знятому вигляді всі ті форми діяльності, що підводили суспільство до такого зіткнення зі «звичаями»: саме ці форми діяльності на початку і виступають «першопричинами всіх речей», їхньою речо-

виною, якій приділяли так багато уваги давні філософи. Скажімо, для Фалеса, який сам був мореплавцем, такою речовиною була вода, для Геракліта «війна – батько всіх речей» і т.п. Йдеться не про речовину, з якої «все зроблено», а про ту, яка сама може перетворюватися в усі інші речі: війна все руйнує, але водночас і все створює. У Анаксагора далі ми вже бачимо не ті чи інші першоречовини типу вогню чи води, а гомеомерії – неоднорідні та невизначені нерухомі матеріальні часточки, які приводяться в рух розумом; цей погляд, вочевидь, є результатом поглиблення суспільного розподілу праці, коли діяльність мислення виокремлюється не просто в самостійну форму, а навіть стає «першоречовиною» світу. Очевидно, для давнього грека тієї доби ця діяльність дійсно стала першоречовиною, або радше першоосновою чи першопричиною світу – грецького світу – адже без мислення, без уміння працювати із суперечностями суспільного розвитку, які доставляли йому інші культури, грецька культура була би приреченою на загибель, грецький світ зробився би неможливим. Подальше сходження давньогрецької філософії до ідеалізму загальновідоме, за такого розгляду воно є закономірним етапом як розвитку власне філософії, так і розвитку відносин суспільного виробництва, поглибленням розподілу праці на розумову та фізичну.

Тобто виникнення філософії у свій час стало питанням життя і смерті, реальної суспільної боротьби з її порою трагічними наслідками для окремих філософів: згадаймо хоча б Сократа. І саме в цій боротьбі, варто вважати, й виникає діалог як власна форма продукування філософських ідей, спосіб самого життя філософії, специфічна модель комунікації індивідів; діалог зовсім не виключає, а вимагає боротьби. Найбільші, найреволюційніші давньогрецькі філософи – насамперед Платон і Арістотель – виявляються також і найбільшими реакціонерами, які слушно вбачали в розвитку відносин приватної власності головний чинник загибелі полісу. Поліс зруйнувало саме те, від чого він виник. Відомий популяризатор науки, енциклопедист Джон Бернал називав Сократа, Платона і Арістотеля «філософами реакції»; зокрема, він пише, що «задача <...>, якою абсолютно свідомо зайнявся Платон, полягала в тому, аби перешкоджати світу змінитися, принаймні в напрямку до демократії» [10, с. 112], а демократія загалом і є формою влади для розвинених товарних відносин, через що її, як і самі ці відносини, критикують Арістотель і Платон. Урахування всіх точок зору в ході мислення зовсім не виключає потребу в їхньому подоланні, адже без цього неможливе саме філософське мислення: як же тоді опиратися власній традиції, що не витримує випробування часом, і разом із тим «спростовувати» традиції чужі? Як вирішувати суперечності, тим паче доведені до антагонізму?

Відомий філософ Е.В. Ільєнков писав про це так: «Демократична полеміка, відкрите зіткнення думок, що групуються завжди навколо альтернативних полюсів, – ось та атмосфера, в якій тільки і народжується справді теоретичне мислення і дійсна, яка заслуговує цієї назви, філософія». <...> «У формі філософії людина тому вперше починає критично, як би з боку, спостерігати свою власну діяльність із побудови образів дійсності, самий процес усвідомлення фактів, щодо яких виник спір. Іншими словами, предметом спеціального розгляду виявляються всі ті загальні уявлення та поняття, на які спираються думки, що зіштовхуються». <...> «Такий оборот мислення «на себе», на форми своєї власної роботи і є умовою, без якої немає і не може бути ані діалектики, ані теоретичного мислення взагалі» [11, с. 336].

У того ж Ільєнкова зустрічаємо інше цікаве міркування, викладене ним в одному з газетних інтерв'ю щодо того, як організувати відкритий філософський клуб. Цікаве воно тим, що у світлі вищесказаного воно стосується не лише створення філософського клубу «з нуля», а в знятому, логічному вигляді відтворює і процес історичного зародження філософії. Ільєнков наполягає на тому, що філософія не може починатися з готових проблем, «задачок», які нібито покликані «трювати» мислення: такий спосіб роботи не вчить ставити питання,

а через це він «самостійне мислення виробити не в змозі». А ясна річ, що для філософування необхідне самостійне мислення, що у свою чергу є і строго логічним, інакше індивід просто не в змозі буде утворити сторону в діалозі, – байдуже, чи цей діалог відбуватиметься безпосередньо з візаві, який озвучуватиме в ньому продукти мислення своєї голови, чи такий діалог відбуватиметься в голові того самого мислячого індивіда «наодинці із собою», зі своїм внутрішнім візаві. «Всяка реальна проблема, що потребує застосування «розуму», – стверджує Ільєнков, – «завжди та всюди формулюється у вигляді протиріччя і виявляється для людей у вигляді ситуації «одні кажуть так, інші – сяк», і невідомо, хто з них правий. Ось ця ситуація тільки і пробуджує в людині самостійний розум, оскільки диктує їй: «Спробуй розібратися сам» <...> Якщо такого роду ситуація не виникає, в людині не прокидається навіть потреба в самостійному мисленні, і її інтелект орієнтується просто-напросто на дії за вже готовими, уторованими доріжками, за завченими схемами» [12].

Іншими словами, без такого діалогу, який є специфічною моделлю комунікації «боротьби думок», неможливим був не лише історичний початок філософії, але й подальший її поступ, взятий у будь-якому своєму моменті, тим паче утвореному штучно, як-от публічний філософський клуб, тобто «фабрика думки», простір для діалогу. Адже відтворити в окремому колективі історію розвитку філософії, тим самим навчивши його членів мислити за найпередовішим способом мислення, можна лише в тому разі, коли буде відтворено логіку сходження цього способу мислення. Філософія ж починалася не з досужого розв'язання «задачок», її породила «гостра й нагальна потреба раціонально розібратися в найгостріших проблемах, що постали перед суспільством. Саме тому філософія і не має на перших порах вигляду задумливого монологу мудреця, що в гордій самоті споглядає світ. Навпаки, вся вона в диспуті, в пристрасному полемічному діалозі із системою релігійно-міфологічних поглядів на світ і життя» [11, с. 329].

У наш час, коли суперечності суспільного розвитку стають дедалі гострішими та потоплюють у своїй невирішеності, так само гостро стоїть і питання вироблення відповідного способу мислення, покликаного плідно працювати з такими суперечностями. Світ сьогодення є глобальним світом, де все пов'язано між собою настільки тісно та міцно, що індивіду потрібно мислити так само глобально, оскільки в інакшому разі його часткові дії можуть мати неочікувані для нього глобальні наслідки. Будь-які спроби вирішувати сучасні суперечності суспільного розвитку лише з позиції збереження «звичаїв» окремої культури загрожує знищенням усього людства. Варто вважати, що без моделювання відповідних моделей комунікації, заснованої на діалозі, які від самого початку існування філософії утворювали її основу, цю проблему неможливо вирішити інакше, окрім як фатально для людства.

Таким чином, у даній статті ми продемонстрували взаємозв'язок моделей комунікації та матеріальних основ життя суспільства стародавньої Греції в часи переходу від архаїчного до демократичного періоду. Діалог обґрунтовувався нами як визначальний спосіб продукування філософських ідей та як основоположна модель філософської комунікації, що є притаманним філософії від самого її зародження. Подальші розвідки в цьому напрямі залишаються перспективними в контексті досліджень конкретно історичних моделей філософської комунікації, що в різні часи набували різного вигляду, а в наш час дедалі більше набувають мережевого характеру з використанням новітніх технологій зв'язку, в умовах діджитальної комунікації та мультикультуралізму.

Список використаної літератури

1. Лаэртский Д. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. Москва : АСТ: Астрель, 2011. 570 с.

2. Фейербах Л. История философии: в 3 т. Москва : Мысль, 1974. Т. 3. 486 с.
3. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук : в 3 т. Москва : Мысль, 1974. Т. 1: Наука логики. 452 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии. Санкт-Петербург : Наука, 2006. Книга 1. 349 с.
5. Петров М.К. Язык, знак, культура. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 328 с.
6. Вернан Ж.-П. Происхождение древнегреческой мысли. Москва : Прогресс, 1988. 224 с.
7. Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Санкт-Петербург : ТОО ТК «Петрополис», 1997. Т. 1: Античность. 336 с.
8. Гайденко П.П. История греческой философии в ее связи с наукой. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 264 с.
9. Босенко В.А. Всеобщая теория развития. Киев : ИД А+С, 2001. 469 с.
10. Бернал Дж. Наука в истории общества. Москва : Издательство иностранной литературы, 1956. 735 с.
11. Ильенков Э.В. У истоков философии. *Общественное сознание и его формы* / под общ. ред. В.И. Толстых. Москва : Политиздат, 1986. С. 329–339.
12. Ильенков Э.В. Клуб философов и философы в клубе. *Читая Ильенкова*. URL: <http://caute.ru/ilyenkov/texts/int/club.html> (дата обращения: 16.06.2020).

DIALOGUE AS THE HISTORICAL AND LOGICAL PRINCIPLE OF PHILOSOPHY

Oleksandr Havva

*National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",
Faculty of Sociology and Law, Philosophy Department
Peremohy av., 37, 03056, Kyiv, Ukraine*

The article deals with the problem of the emergence of philosophy as a form of social consciousness in the context of the interconnection of communication models and the material foundations of society in the example of ancient Greece. The necessity of dialogue as a way of producing philosophical ideas and as a fundamental model of philosophical communication is substantiated. Based on the principle of coincidence of logical and historical in the theory of development, the study develops the view that any fruitful philosophical community is inevitably based on dialogue as a cornerstone of philosophical model of communication.

The research made an attempt to consider the key circumstances in which philosophy was formed as a form of social consciousness in ancient Greek society. The author refers to the information given by the ancient Greek historian of philosophy Diogenes Laërtius, as well as further works by Ukrainian and foreign philosophers such as G. Reale and D. Antiseri, J.-P. Vernant, M. Petrov, E. Ilyenkov, V. Bosenko. The article emphasizes that the essential principle of philosophy is dialogue, which, in turn, is a conflict of opinions. The development of an adequate way of thinking acquires special relevance in an era of sharpening the contradictions of global social development. Thus, philosophy historically begins with the resolution of social development contradictions, and has been doing this throughout its history, presenting the results of its progress in the development of logic. The conscious using of the developed logic turns out to be a necessary condition for a constructive social dialogue in modern realities: the development of an adequate way of thinking becomes especially relevant in an era of exacerbation of the contradictions of global social development, when the very nature of the problems facing society requires the conscious mobilization of all creative social forces.

Further researches in this area remain promising in the context of studies of specific historical models of philosophical communication, which at different times have become different in appearance, such as schools and academies, coteries, salons, clubs and others. Nowadays they are increasingly becoming networked using the latest communication technologies, in the conditions of digital communication and multiculturalism.

Key words: dialogue, communication model, philosophy club, logos, polis, ancient Greek philosophy.